

واکاوی راهبردهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی

معصومه کمالی نسب^۱، حسین کامرانی^۲، مصطفی عامری سیاهوئی^۳

نویسنده مسئول:

معصومه کمالی نسب

چکیده

اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی از مباحثی است که در سالیان اخیر توسط صاحب نظران اقتصادی و فرهنگی کشور و به ویژه رهبر معظم انقلاب مطرح شده است. بسیاری از اقتصاددانان معتقدند که الگوی اقتصادی متناسب با نظام سیاسی و فرهنگی ایران اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص حوزه های فشار و تلاش برای کنترل و بی اثر کردن آن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است؛ و همچنین رویکردی مبتنی بر تلاش جهت کاهش وابستگی ها و تأکید بر مزیت های تولید داخلی و تلاش برای رسیدن به خوداتکایی است؛ لذا تأکید آن بر اقتصاد تولیدمحور است و مردم در این اقتصاد نقش محوری دارند. سبک زندگی عبارت از شیوه زندگی کردن است که در حال حاضر سبک زندگی مردم در بسیاری از موارد منطبق با اقتصاد مقاومتی و تعالیم اسلامی نیست؛ لذا در این مقاله ضمن بررسی سیاست ها و برنامه های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، مؤلفه های مرتبط با سبک زندگی مردم شناسایی می شود و سپس راهکارهای مناسب جهت تحقق آن با توجه به مهم ترین مؤلفه های سبک زندگی، یعنی مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، افزایش بهره وری و اقتصاد دانش بنیان، ارائه می شود.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، سبک زندگی، اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، اقتصاد دانش بنیان.

۱. مقدمه

تجربه سال ها به کارگیری اصول اقتصادی غرب، صاحب نظران اقتصادی را به این نتیجه رسانده است که در هر نظامی سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ نقش آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه با یکدیگر ارتباط متقابلی دارند. ما نمی توانیم در بعد سیاسی یک حکومت اسلامی داشته باشیم، اما در بعد اقتصادی با یک اقتصاد شرکتی از نوع آمریکا و سازوکارهای اقتصادی که لازمه آن است کار کنیم. این دو مقوله اساساً و به شکل بنیادین با هم ناسازگارند. (درخشان، ۱۳۹۱) در سالیان متمادی از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تاکنون، اعمال تحریم های یک جانبه، یکی از ابزارهای کشورهای غربی جهت وارد آوردن فشار بر جمهوری اسلامی ایران بوده است؛ از سوی دیگر نتیجه اجرایی الگوهای توسعه پیشنهاد شده توسط بانک جهانی و صندوق بین المللی پول ناموفق بوده است. برای همین الگوی اقتصادی متناسب با نظام سیاسی و فرهنگی ایران، اقتصاد مقاومتی مطرح شد.

اقتصاد مقاومتی در ایران در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان کشور مطرح شد و در سال ۱۳۹۲ سیاست های آن به قوای سه گانه ابلاغ گردید. طبق تعریف رهبری، اقتصاد مقاومتی به این معناست که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب پذیری اقتصاد کاهش پیدا کنند. اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام کارهای تدافعی اقتصادی نیست. اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصادی که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند.

از دیگر مباحثی که از سالیان اخیر مورد توجه رهبری نظام بوده سبک زندگی است. سبک زندگی از دو بخش تشکیل می شود «بینش» و «منش».

بینش همان مبانی اعتقادی و باورهای سبک زندگی را تشکیل می دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش های حقوقی را شامل می شود که این دو با هم به اعمال و رفتار افراد معنی می بخشد. از دیدگاه مقام معظم رهبری، سبک زندگی به معنی اصول و الگوهای حاکم بر رفتار فردی و خانوادگی در خانواده و اجتماع است. به عبارتی دیگر انسان در رفتارهایش در مورد زندگی، خانواده و یا اجتماع از ارزش ها و الگوهایی تبعیت می کنند.

این اصول و الگوها می توانند نقش حقیقی یک تمدن را تشکیل دهند. تغییر در این الگوها و اصول است که رفتار اقتصادی مردم را تغییر می دهد. در واقع جهت اجرای اقتصاد مقاومتی و تحقق اهداف آن، باید سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه ایجاد و تقویت شود. در سال های اخیر مطالعات و پژوهش های بسیاری در خصوص مبانی نظری اقتصاد مقاومتی، شاخص ها و مؤلفه ها، راهکارها و راهبردهای اجرایی آن و همچنین ارتباط سبک زندگی و اقتصاد مقاومتی انجام شده است؛ از آن جمله، تابلوی و همکاران (۱۳۹۲)، به بررسی الزامات اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با الگوی سبک زندگی پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند بسترسازی در عرصه های خودباوری و توانایی فکری و عملی، کار و تلاش مفید، منابع انسانی، مالی و برنامه ریزی است. جواهری و همکاران (۱۳۹۵) جهت بررسی جایگاه سبک زندگی اسلامی در اقتصاد مقاومتی به احصای مؤلفه های اقتصاد مقاومتی و اصول سبک زندگی اسلامی پرداختند. مؤلفه های شناسایی شده اقتصاد مقاومتی در مدل پیشنهادی آنان عبارتند از: مردمی کردن اقتصاد، کاهش وابستگی به نفت، مدیریت مصرف، بالا بردن بهره وری، حمایت از شرکت های دانش بنیان و حمایت از تولید ملی.

همچنین اصول سبک زندگی اسلامی که برای تحقق اقتصاد مقاومتی نقش بسزایی دارند عبارتند از: وجدان کاری بالا، ایمان و تقوا، کار و تلاش، اعتدال در مصرف، تأمین نیازمندان و عدم تمرکز ثروت.

سرخه دهی در بررسی اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب حمایت از تولید ملی این گونه نتیجه گیری می کند که تحقق عدالت توأم با توسعه و پیشرفت اقتصادی نیازمند یک الگوی توسعه بومی منحصر به فرد اسلامی ایرانی است که در چارچوب اقتصاد مقاومتی و با برنامه ریزی جهت بی اثر نمودن تحریم ها باشد. راهبردهای پیشنهادی حمایت از تولید ملی در این شرایط عبارتند از:

تقویت همبستگی درونی، حداقل نمودن تنش های اجتماعی، تحقق عدالت اجتماعی و برابری، دخالت آگاهانه و بابرنامه دولت، منع مبادله آزاد سرمایه، اقتصاد تولیدمحور، ایجاد دولت عاری از فساد و هدایت گر بازار، جایگزینی واردات، تعاون به جای رقابت ناسالم درونی، استراتژی حمایت عام از تمام صنایع به خصوص صنایع استراتژیک و به ویژه کشاورزی به جای پیروی از مزیت نسبی و حذف تعرفه های مدل ریکاردویی تجارت، گسترش تحقیق و توسعه، هدف گذاری صنعتی و کنترل اعتبارات از سوی دولت.

اصغری (۱۳۹۳) در بررسی نقش خانواده در اقتصاد مقاومتی عنوان می دارد که الگوی مصرف خانوار اگر منطبق بر الگوی تولید کشور باشد، با اقتصاد مقاومتی سازگار است و اگر منطبق بر الگوی تولید داخلی نباشد، به عنصر ضد اقتصاد مقاومتی تبدیل خواهد شد. وضعیت موجود الگوی مصرف خانوار و رسیدن به وضعیت مطلوب الگوی مصرف خانواده، هر دو در بستر باورها و ارزش ها شکل می گیرند. لذا تقویت باورهای

دینی و بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی در رابطه با مصرف می‌تواند از کارآمدی بالایی برخوردار باشد و در کوتاه مدت نیز می‌توان از طریق تقویت فرصت‌های سرمایه‌گذاری جهت جذب پس‌اندازهای کم همراه با تبلیغ آثار مثبت آن در اقتصاد، راه را برای کاهش مصرف و افزایش پس‌انداز هموار کرد.

آقاری و همکاران (۱۳۹۲) با توجه به این موضوع که جلوگیری از اسراف و تبذیر و اهتمام به مسئله بازیافت پسماند خانگی مورد تأکید اسلام و سبک زندگی معصومین بوده است، و در نهایت این موضوع منجر به تحقق اصلاح الگوی مصرف و اقتصاد مقاومتی نیز می‌شود، در یک کار پژوهشی میدانی به بررسی الگوی بازیافت مواد در خانواده‌های یکی از شهرهای شمالی کشور پرداختند. نتیجه‌ی این مطالعه نشان داده است که بیش از ۷۵ درصد از شهروندان، خود را در قبال موضوع اقتصاد مقاومتی مسئول می‌دانستند. وجود چنین سطحی از احساس مسئولیت گویای آن است که افراد جامعه از آمادگی بالایی درخصوص تبعیت از اقدامات در راستای مصالح ملی و اجتماعی برخوردار هستند، اما به دلیل عدم آموزش و شناخت کافی از مصادیق آن قادر به رفتارهای متناسب نیستند؛ چنان که سهم قابل ملاحظه‌ای از خانواده‌ها قادر به تعمیم سبک زندگی اسلامی به برخی موضوعات مرتبط با رفتارهای اقتصادی و بهداشتی مانند بازیافت پسماندهای خانگی نبوده‌اند.

مبهرن است که بدون همراهی و همدلی مردم، دولت و مسئولین نظام، توسعه کشور و اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نخواهد شد. مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که مردم آماده همکاری برای توسعه و رشد کشور هستند، ولی درک کاملی از مصادیق های اقتصاد مقاومتی در زندگی خود ندارند. درواقع نقش مردم در تحقق سیاست‌ها و برنامه‌های ابلاغی باید به صورت ساده و قابل لمس بازگو شود. در حال حاضر سبک زندگی مردم در بسیاری از موارد منطبق با اقتصاد مقاومتی و همچنین تعالیم اسلامی نیست و در صورت آگاه ساختن آنها و تشویق جهت اصلاح آن، قدم‌های بزرگی در راه توسعه ایران اسلامی برداشته خواهد شد.

در این مقاله تلاش بر آن بوده که ضمن بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، مؤلفه‌های مرتبط با مردم و فرهنگ یا سبک زندگی شناسایی و تبیین شود. همان گونه که بسیاری از اقتصاددانان ریشه اقتصاد را در فرهنگ می‌دانند، ریشه اقتصاد مقاومتی در اصلاح الگوی سبک زندگی است. در حقیقت، بدون بالا بردن سطح فرهنگی مردم و تغییر سبک زندگی آنها در بسیاری از امور اقتصادی و اجتماعی، اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نخواهد شد. چون مردم رکن این اقتصاد هستند و نقش اساسی در توسعه کشور خواهند داشت. لذا پس از طرح موضوع اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی، موارد زیر بررسی خواهد شد:

- بررسی ارتباط سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی؛

- بررسی ارتباط طرح‌ها و برنامه‌های ملی اقتصاد مقاومتی با سبک زندگی؛

- بررسی راهبردها و راهکارهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی.

۲. اقتصاد مقاومتی

اصطلاح اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۲۰۰۵ پس از محاصره غزه توسط اسرائیل که کمبود مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می‌شد و کم‌توانی غزه امکان صادرات و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی از جمله توت‌فرنگی را کاهش داده بود، مورد استفاده گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی شد. پس از تشدید تحریم‌ها علیه ایران در سال‌های اخیر، این شیوه توسط جمهوری اسلامی ایران نیز ترویج می‌شود و هدف از آن استفاده از توان تولید داخلی و مقاومت در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کمترین بحران است. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تأکید شود (مقاتلی و قاسمی، ۱۳۹۵).

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۹ بهمن ماه سال ۱۳۹۲ از سوی مقام معظم رهبری به رؤسای قوای سه‌گانه کشور در قالب ۲۴ بند جهت اجرا ابلاغ شد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی آمده است که هدف اقتصاد مقاومتی، تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا است.

محورهای اصلی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی دفع تهدیدات خارجی و عبور از تنگناهای اقتصادی و توانمندسازی ساختار اقتصادی کشور برای مقابله با بحران‌ها و نوسانات به وجود آمده در اقتصاد بین‌الملل است.

در هر نظام سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ نقش آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه با یکدیگر ارتباط متقابل دارند؛ یعنی اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نمی شود مگر آنکه تحولات مناسبی در حوزه تصمیمات و اقدامات فرهنگی و سیاسی کشور انجام پذیرد. تحقق اقتصاد مقاومتی با مشارکت مردمی امکان پذیر است. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم گردد که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت احساس کنند و به کشور خود افتخار کنند؛ لذا باید کار فرهنگی عظیمی صورت پذیرد تا سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم شود.

۳. سبک زندگی

سبک زندگی از زمره مفاهیمی است که پژوهشگران حوزه جامعه شناسی و مطالعات فرهنگی برای بیان پاره ای از واقعیت های جامعه آن را مطرح می کنند و به کار می برند، به طوری که دامنه به کار گیری آن در ادبیات علوم اجتماعی و مطالعات فرهنگی رواج زیادی یافته است؛ تا حدی که بعضی صاحب نظران معتقدند این مفهوم قابلیت جانشینی بسیاری از واژگان موجود، از جمله مفهوم طبقه را داراست و می تواند به نحو دقیق تری، گویای واقعیت پیچیده رفتارها و حتی نگرش های فرهنگی و اجتماعی در جامعه امروز ما باشد.

سبک زندگی هر فرد، از شکل گیری تا پیامدها و آثارش، به یک درخت تشبیه شده است. ریشه های درخت سبک زندگی، شکل گیری آن را بیان می کند. ساقه درخت سبک زندگی همان اعتقادات و نگرش های کلی افراد است و سر شاخه های این درخت وظایف این زندگی هستند (آلفرد آدلر). سبک زندگی در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی مطرح می شود. بر اساس تعریف فاجینو، سبک زندگی مجموعه عقاید، طرح ها، عادت های رفتاری، هوا و هوس ها و شیوه های تبیین شرایط اجتماعی یا شخصی است که نوع واکنش فرد را تعیین می کند (سعیدی محمود آبادی و عزیزی نژاد، ۱۳۹۴). به طور خلاصه می توان گفت سبک زندگی عبارت از شیوه زندگی کردن است که به صورت رفتارهای عینی نمایان می شود.

بسیاری از صاحب نظران و اقتصاددانان معتقدند که خمیر مایه های اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی مردم بیرون می آید و برای اصلاح وضعیت اقتصادی باید ابتدا به دنبال تصحیح فرهنگ اقتصادی متناسب با ارزش ها در جامعه بود. امروز رسانه های غربی با تمام توان در حال پمپاژ دیدگاه ها و نظرات خود در خصوص سبک زندگی در جامعه ما هستند و بخش عمده ای از مشکلات کنونی ما نیز به دلیل همین هجمه رسانه ای و فرهنگی دشمنان است. در این میان به نظر می رسد که ظرفیت گسترده فرهنگ اسلامی در حوزه اقتصادی مورد غفلت واقع شده و حتی سید خرید مردم نیز تحت القانات فرنگی مآبانه پر می شود. لذا می توان گفت تدوین یک بسته کامل از سبک زندگی اسلامی ایرانی و تبلیغ آن با ابزارهای رسانه های مختلف در جامعه، از نیازهای اساسی کشور است. البته این سبک زندگی به معنای اقتصاد ریاضتی نیست، بلکه در این نوع از رفتار، تمام فعالیت های اقتصادی با هدف رضای خدا و کمک به اعتلای جامعه اسلامی صورت می گیرد. در این سبک زندگی، افراد هر گونه کالایی را خریداری نمی کنند، هر گونه هزینه ای را بر خود و جامعه تحمیل نمی کنند، در حوزه کسب و کار تنها سود اندوزی مورد پسند نیست، بلکه هدف نهایی رشد و پیشرفت اقتصادی جامعه است. در این سبک زندگی وجدان کاری بالاست؛ چراکه فرد خود را در مقابل دیدگان پروردگارش می بیند و کمترین کوتاهی و نقصی در کار را نمی پذیرد (جوهری و اسکندری، ۱۳۹۵).

اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است مبتنی بر تلاش جهت کاهش وابستگی ها و تأکید بر مزیت های تولید داخلی و تلاش برای رسیدن به خوداتکایی. لذا تأکید آن بر اقتصاد تولید محور است و مردم در این اقتصاد نقش محوری دارند چه در جایگاه تولید و چه جایگاه مصرف. در این اقتصاد مصرف کنندگان دارای رفتار اقتصادی و به دور از اسراف و تبذیر هستند.

از سوی مقام معظم رهبری، تمام مؤلفه های سبک زندگی اعم از هویت (فهم از خود، فهم از جامعه، فهم از تاریخ و ...)، ارزش ها، معماری شهری و خانگی، نظام آموزش، زبان و ادبیات، هنر، خانواده، روابط اجتماعی، ساختار اجتماعی، دین داری فردی و اجتماعی، نظام اقتصادی فردی و خانواده، نظام تغذیه و طب فردی و خانواده، رسانه، تکنولوژی، نحوه نگرش به عالم، نگرش به نظام سیاسی اجتماعی با مباحث دینی و اسلامی پیوند خورده است.

اخلاق محور بودن فعالیت های اقتصادی، پرهیز از اسراف و تبذیر، مصرف متعادل مدیریت شده (مسکن، پوشش، تغذیه و امکانات رفاهی)، همراهی دانش در فعالیت های اقتصادی، داشتن روحیه جهادی در فعالیت های اقتصادی، بهره وری بیشتر در فعالیت های کسب و کار سالم و حلال، فضیلت آموزه قناعت، مذمت دانستن بیکاری و فقر مالی، مذمت رفاه زدگی، دوری از مدگرایی، مصرف زدگی، دوری از تجمل گرایی، اهمیت فعالیت تولیدی در اقتصاد، درستی در معاملات، مسئولیت پذیری اجتماعی، حساس بودن نسبت به منافع اجتماعی و ملی،

اهمیت داشتن کارآفرینی و اشتغال مولد، تغذیه حلال، داشتن روحیه تعاون و کار جمعی از مؤلفه های سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی است (دهقانیان و خیری، ۱۳۹۲)

۴. راهبردها و راهکارهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی

مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف: مدیریت مصرف یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر (اصغری، ۱۳۹۳). رعایت اصول اعتدال و میانه روی و پرهیز از اسراف، دو راه همیشگی و اساسی جهت اصلاح الگوی مصرف و تحقق اقتصاد مقاومتی است. دستیابی به الگوی صحیح مصرف، در گرو بهره وری مناسب و بهینه از منابع جامعه است. هر چه میزان این استفاده بهتر و بالاتر باشد، مدیریت مصرف درست و بسامان تر خواهد شد.

خداوند در آیه ۶۷ سوره فرقان، راه رسیدن به پایداری را حرکت در مداری به دور از افراط و تفریط دانسته است؛ پس هر فرد یا جامعه ای که در مسیر پایداری در مصرف حرکت کند، به پایداری در اقتصاد می رسد و جامعه به همان مطلوب، یعنی اقتصاد سالم شکوفا و مقاومتی دست خواهد یافت (غفارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۳). مدیریت مصرف، یعنی مصرف هدفمند، نه آنکه مصرف نشود، بلکه مصرف به اندازه و بجا باشد و منابع تباہ و ضایع نگردد. تباہ سازی و تضييع اموال در مکتب اسلام رفتاری ناپسند و مذموم است که ممکن است به علت های متفاوتی پدید آید که از جمله آنها عبارتند از: اسراف کاری و مصرف بیش از اندازه، بی اطلاعی و نبود تخصص و مهارت در مدیریت های مالی، کوتاهی و سهل انگاری در به کارگیری اموال و مانند آنها که موجب می شوند سرمایه زندگی تباہ شود و موجب فقر و تهی دستی گردد و حتی سیر و حرکت معنوی انسان نیز دستخوش تزلزل شود.

در توصیه های دینی و آموزه های معصومین، نکات بسیار سودمندی در رابطه با اقتصاد و مدیریت مصرف بیان شده است. پیامبر اکرم (ص) میانه روی در همه امور و از جمله مصرف را موجبات بی نیازی انسان می دانند و می فرمایند: «هر کس میانه روی کند خداوند بی نیازی سازد». امیر مؤمنان علی (ع) بهترین اقتصاد و زندگی سالم اقتصادی که آسایش انسان را تأمین می کند، اقتصاد مبتنی بر قناعت تعریف می کنند و می فرمایند: «خوش ترین زندگی، زندگی با قناعت است. آن حضرت در تبیین معنای واقعی قناعت می فرمایند: «هر کس به مقدار کفایت، بسنده کند، آسایش و نظمی در زندگی می یابد و برای خویش زمینه گشایش فراهم می کند و در آسودگی و رفاه منزل می گیرد. امام صادق (ع) نیز می فرمایند: «اسراف باعث فقر و میانه روی موجب بی نیازی است». امام رضا (ع) اسراف را در کوچک ترین چیزها، حتی آن چیزی که در نظر مردم بی ارزش و دورریختنی جلوه می کند، روا نمی دارند و در صورت امکان استفاده مجدد، به آن تأکید می کند، چنان که می فرمایند: «دور انداختن هسته خرما از جمله کارهای فاسد و نادرست است. با توجه به این سخن امام رضا (ع)، می توان از هر چیز بی ارزش و دورریختنی استفاده بهینه نمود و آن را تبدیل به ثروت کرد، چرا که هسته خرما را می توان کاشت و از آن نخل خرمایی پروراند؛ بنابراین می توان استنباط کرد که فرایند بازیافت یکی از مصادیق مصرف صحیح از نگاه سبک زندگی اسلامی است. بازیافت پسماندها به خصوص مواد زاید خشک از جمله پلاستیک، کاغذ، شیشه و ... منجر به صرفه جویی قابل ملاحظه در انواع انرژی ها و حفظ محیط زیست شده و در شرایط کنونی کشور به حفظ سرمایه ملی، کاستن از وابستگی ها و تحقق الگوی مصرف مناسب و اهداف اقتصاد مقاومتی کمک می نماید (آقالری و تیرگر، ۱۳۹۴).

۱- ۴. مصرف کالاهای داخلی

تاریخ کشورهای صنعتی و توسعه یافته از جمله ژاپن، کره جنوبی و ... معرف این واقعیت است که هیچ عاملی به اندازه تولید، زمینه های عقلانیت اجتماعی و سیاسی را فراهم نمی کند. کشورهای فوق الذکر در سایه یک همدلی اجتماعی، مصرف کالاهای داخلی را برگزیدند تا بدین وسیله تولید کشورشان را شکوفا سازند. مردم با ترجیح کالاهای تولید کنندگان هم وطن خود، صنایع خود را حمایت و انگیزه و تلاش تولید کنندگان را جهت افزایش کیفیت محصولات دوجندان نموده اند و توسعه کشورشان و تصرف بازارهای جهانی، نتیجه این همدلی و وفاق ملی است. درواقع، تولید به یک ملت اعتماد به نفس می دهد و مبنای حفظ هویت، استقلال و فرهنگ بومی و مظهر قدرت است. تولید ملی نیروی محرک تغییر است. تولید موجبات نظم رفتاری، نظم فکری و قاعده مند شدن زندگی را به وجود می آورد. رویه کشورهای شرق

آسیا و به طور خاص کره جنوبی، تحمل و بردباری، فهم کامل از ضعف ها، تدبیر و تعقل گرایی، داشتن برنامه راهبردی منسجم و تکیه بر تولید است و منجر به توسعه قابل توجه در سطح جهان شده است (سرخه دهی).

با بررسی رفتار مصرفی خانوارهای ایرانی در سال های اخیر، شاهد تمایل غالب خانوارها به مارکت های خارجی در کالاهای بادوام هستیم، چون در وهله اول اعتماد مصرف کننده به جنس ایرانی کم شده است و این موضوع ناشی از کیفیت یا خدمات پایین تر با قیمت بالا در مقایسه با اجناس خارجی مشابه بوده است. ثانیاً این گونه در اذهان مردم تداعی شده که استفاده از کالاهای با برند خاص، نشانه تشخیص و سبک زندگی مرفقی قلمداد می شود و حتی بسیاری از مردم کالاهای با کیفیت ایرانی و توانمندی های تولید کنندگان هم وطن را نمی شناسند و متأسفانه با این فرضیه غلط که همیشه خرید کالاهای خارجی دارای مطلوبیت بیشتری خواهد بود، حمایت خود را از تولید داخلی و ایجاد اشتغال و تولید در کشور دریغ می کنند. این در حالی است که مردم ژاپن تولید کنندگان خود را مجبور کردند نیازهای آنان را تولید کنند و با خریدن کالاهای کشورهای دیگر، باعث اشتغال، تولید، رشد و توسعه اقتصادی کشور خود شدند. از طرفی رویکرد اسلام نیز در بحث منافع فردی و اجتماعی آنجا که بین آن دو قابل جمع نیست، دعوت به ایثار و گذشتن از منافع فردی و توجه به منافع اجتماعی است. سبک زندگی اسلامی خرید کالاهای داخلی را حتی با مطلوبیت کمتر توصیه می کند، چون منافع اجتماعی حاصل از آن، که همان تولید و اشتغال است، به تدریج مطلوبیت فردی را هم بیشتر خواهد کرد.

یکی از مسائلی که می تواند در حمایت از تولید ملی مؤثر باشد و در سبک زندگی اسلامی نیز جایگاه اساسی داشته باشد، مسئله رزق است. مطابق با سبک زندگی اسلامی و بیان آیات و روایات، رزق انسان البته در صورتی که تلاش کافی و لازم را انجام داده باشد، تضمین شده است و انسان نباید نگران تأمین رزق خود باشد. در این شرایط، مسلمانی که در کار تولید و ساخت و ساز است، روزی خود را از خداوند طلب می کند و برای کسب در آمد در حق مردم اجحاف نمی کند و بر همین اساس، کالاهای با کیفیت تولید می کند و حقوق کارگران را به درستی می دهد و در بازار نیز تقلب نمی کند. اگر چنین برداشتی در میان تولید کنندگان نهادینه شود و سبک زندگی در میان این قشر، اسلامی شود، بازار کالا هم از نظر کیفیت و هم کمیت بسیار متحول خواهد شد و مردم نیز منتفع می شوند. این امر سبب می شود مردمی که مصرف کننده کالاهای داخلی هستند نیز به دلیل دیدن صداقت و کیفیت تولید کننده، تمایل بیشتری به مصرف این کالاها نشان دهند و از کالاهای خارجی کمتر مصرف کنند. این مسئله نیز موجب گسترش مصرف تولیدات داخل و قدرت یافتن تولید کننده داخلی می شود (غضنفر نژاد، ۱۳۹۳).

۴-۲. افزایش بهره وری فردی و اجتماعی

واژه «بهره وری» عموماً با واژه «تولید» اشتباه و جابه جا به کار برده می شود. بسیاری افراد ذکر می کنند که هر چه تولید بیشتر شود، لزوماً بهره وری نیز افزایش خواهد یافت. این موضوع ضرورت صادق نیست. بنابراین بهتر است مفاهیم تولید و بهره وری روشن شوند و با هم مقایسه شوند.

«تولید» عبارت است از کل میزان محصول تولید شده، در حالی که «بهره وری» عبارت است از نسبت محصول تولید شده به منابع نهاده های به کار رفته. همواره باید به این نکته توجه داشت که تولید بیشتر به معنای افزایش بهره وری نیست.

«کارایی» یا راندمان با بازده، در واقع نسبت مقدار ظرفیت فعلی (کار، تولید و غیره) به ظرفیت اسمی است. کارایی به معنی انجام درست کارها و مترادف با استفاده بهینه از منابع کاهش هزینه ها است. اصطلاح دیگری که مفهوم بهره وری را روشن تر می سازد، واژه «اثربخشی» است. اثربخشی عبارت است از درجه و میزان نیل به اهداف تعیین شده. به بیان دیگر، اثربخشی نشان می دهد تا چه میزان از تلاش های انجام شده، نتایج مورد نظر حاصل شده است. اثربخشی به معنای انجام کارهای درست است که سازمان را به اهداف خود نائل می کند. ملاحظه می شود که کارایی جنبه کمی داشته ولی اثربخشی جنبه کیفی دارد. اما واژه بهره وری ترکیب کارایی و اثربخشی را نشان می دهد و شکل عمومی شاخص بهره وری به صورت نسبت ستانده به داده (خروجی ها به ورودی ها) تعریف می شود. به بیانی دیگر، اگر فرایندی کارا و اثربخش باشد، بهره وری بالا خواهد داشت:

بهره وری = اثربخشی + کارایی بهره وری = انجام کارهای درست به انجام درست کارها

اگر ما خروجی ها را به یک یا چند ورودی خاص بسنجیم، به بهره وری جزئی دست خواهیم یافت. شاخص های جزئی بهره وری ها از تقسیم ارزش ستانده (ارزش افزوده) بر یک مقدار نهاده معین به دست می آید و به منظور خارج ساختن تورم، لازم است ارزش افزوده به قیمت ثابت سال پایه مورد استفاده قرار گیرد؛ مثلاً بهره وری آب، انرژی، نیروی انسانی و سرمایه و ...

۱- ۲- ۴. بهره‌وری آب

امروزه تأمین آب به منزله یکی از مسائل مهم محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی هر کشوری به شمار می‌رود. رشد جمعیت، تغییر آب و هوا، کاهش منابع آب، افزایش هزینه‌های تصفیه و انتقال آب، استفاده بی‌رویه از ذخایر زیر زمینی آب، الزام رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی و محیط زیستی سبب شده است حفاظت و مصرف بهینه منابع آب از یک سو و تصفیه فاضلاب از سوی دیگر بسیار مهم و ضروری باشد. پیش‌بینی پژوهشگران برای درخواست جهانی آب، ۵۵ درصد افزایش را تا سال ۲۰۵۰ نشان می‌دهد، در حالی که بیش از ۴۰ درصد جمعیت جهانی برای تأمین آب با دشواری روبه‌رو خواهند بود. شواهد معتبری وجود دارد مبنی بر اینکه حدود ۲۰ درصد از منابع آب زیرزمینی پیوسته در حال کاهش است. بر اساس آمار جهانی سال ۲۰۱۱، سهم سالانه هر ایرانی از ذخایر آب، ۱۲۰۰ تا ۲۵۰۰ متر مکعب در سال بوده است. این آمار برای بیشتر کشورهای اروپایی، بیش از ۷۵۰۰ متر مکعب برای هر نفر در سال بوده است. لذا ایران در زمره کشورهای آسیب‌پذیر در حوزه آب قرار دارد (سرخیل، حبیبی راد و خراسانی، ۱۳۹۴). بحران کم‌آبی تهدید بزرگی برای کشور است که نتیجه رشد جمعیت، تغییر آب و هوا و بهره‌وری پایین آب و هدررفت بسیار آن است. هدررفت آب در ایران بیش از میانگین جهانی است. بر اساس گزارش‌های موجود، میزان هدررفت آب در کشور ما ۲۸ تا ۳۰ درصد است، در حالی که مقدار اتلاف در دنیا ۹ تا ۱۲ درصد گزارش شده است که یکی از عوامل اصلی آن برداشت‌های غیر مجاز از شبکه آبرسانی و فرسودگی تأسیسات آب و شبکه‌های آب رسانی است. اصلاح الگوی مصرف، تنها راه برای گذر از بحران کم‌آبی، با توجه به مصرف بیش از حد انرژی در کشور و همچنین کاهش منابع آبی است. از اساسی‌ترین روش‌های اصلاح الگوی مصرف در بخش کشاورزی، می‌توان به اجرای روش‌های به‌زراعی و به‌نژادی مانند اصلاح روش‌های کاشت، اجرای سیاست تغییر کاربری اراضی در الگوی کشت مبتنی بر مزیت نسبی، تلاش در جهت کاهش سطح کشت محصولات با نیاز آب بالا (مانند برنج) و اصلاح و توسعه کاشت گیاهان با نیاز آبی کم اشاره نمود. علاوه بر این راهکارهای دیگری مانند توسعه کشت‌های گلخانه‌ای، اجرای سیستم‌های آبیاری تحت فشار و مهار آب‌های فصلی می‌تواند تا حد قابل توجهی بر بهبود الگوی مصرف آب در کشاورزی تأثیر مثبت داشته باشد.

در بسیاری از مناطق کشور، روش آبیاری، ثقلی و یا غرقابی است که مزارع معمولاً به صورت نواری، کرتی، نشتی و یا جوی و پشته آبیاری می‌شوند؛ اما آنچه اخیراً در برخی اراضی آبی تحت کشت محصولات صیفی و جالیز به چشم می‌خورد، استفاده کشاورزان از سیستم‌های آبیاری قطره‌ای به جای روش‌های مرسوم آبیاری است. دانش فنی و فهم بالای کشاورزان، مجموعه امکانات و ظرفیت‌های بالقوه و محدودیت‌های آب و آبیاری برای تغییر الگوی مصرف آب زراعی، موجب شده تا کشاورزان بدون اینکه توسط مروجین کشاورزی توصیه شده باشند، آگاهانه به طرف اصلاح الگوی مصرف آب در کشت محصولات بروند که نتایج بسیار مطلوبی نیز داشته است. چرا که در مزارعی که به طریق آبیاری تحت فشار و قطره‌ای آبیاری می‌شوند، علاوه بر کاهش حجم آب مصرفی و بهبود چشمگیر کیفیت و کمیت محصولات، هزینه‌های تولید به میزان زیادی کاهش می‌یابد. توسعه این سیستم می‌تواند به ارتقای سطح خدمات زیربنایی در نقاط روستایی، کاهش هزینه‌های تولید محصولات زراعی و باغی، کاهش سهم هزینه آب، افزایش متوسط درآمد سالیانه بخش کشاورزی، توسعه سطح زیر کشت باغها در مناطق شیب دار، تداوم توسعه و تولید پایدار در بخش کشاورزی و عدم کاهش سطح سفره آب زیرزمینی بینجامد.

در حال حاضر یکی از عوامل تهدیدکننده منابع آب کشور، بالا بودن سرانه مصرف شرب نسبت به حجم استاندارد آن است که با رعایت چند نکته ساده می‌توانیم حجم مصرف آب در بخش خانگی را به طور قابل توجهی کاهش می‌دهیم. در این زمینه استفاده از انواع شیر آلات کاهنده مصرف آب (شامل آب شویه‌های دو مرحله‌ای کم مصرف و سرشیرهای کاهنده مصرف) یکی از مهم‌ترین راهکارهای کاهش مصرف است که استفاده از آن در منازل مسکونی به طور متوسط باعث کاهش ۳۰ الی ۷۰ درصد در مصرف آب می‌شود؛ اما روش‌های دیگری هم وجود دارد که هزینه‌ای هم ندارد،

مثل: - بستن شیر آب حمام هنگام استحمام؛ با توجه به اینکه بیشترین مصرف در منازل در بخش استحمام است که با هر بار دوش گرفتن ۱۲-۱۸ لیتر در دقیقه آب مصرف می‌شود.

- آبیاری فضای سبز در ساعات اولیه روز که هوا خنک و وزش باد کم است؛ این کار از تبخیر آب جلوگیری می‌کند. - کنترل دوره‌ای شیر آلات قسمت‌های مختلف ساختمان برای جلوگیری از نشت آب؛ به ازای رفع هر نشت کوچک نزدیک به ۱۸۰۰ لیتر در ماه صرفه جویی می‌شود. - برای مصرف کمتر آب از فوم‌های شست و شوی دست و مایع ظرف‌شویی رقیق استفاده کنیم (آقائی، ۱۳۹۴).

۲- ۲- ۴. بهره‌وری انرژی

انرژی یکی از مهم‌ترین نهاده‌های توسعه و از عوامل اصلی تولید است. تأمین امنیت عرضه انرژی در دنیا از مسائل استراتژیک پیش‌روی تمامی دولت‌ها است. در کنار محور مدیریت سمت عرضه انرژی، بخشی که در کشور ما کمتر نامی از آن به میان می‌آید، مدیریت سمت

تقاضای انرژی است. در حالی که مدیریت تقاضای انرژی و تلاش در جهت استفاده بهینه از آن در تمامی کشورهای پیشرفته دنیا از مهم ترین عوامل پیشرفت صنعتی پایدار بوده است. رابطه تنگاتنگ انرژی و محیط زیست، توجه به مقوله بهینه سازی مصرف انرژی با بهره وری انرژی را عمق بیشتری بخشیده است. با توجه به قیمت حامل های انرژی در داخل کشور، یارانه پرداختی دولت، محدودیت منابع فسیلی، رشد بالای مصرف سالانه انواع حامل های انرژی در ایران، عدم کارایی فنی و اقتصادی مصرف انرژی، امکان صادرات فرآورده های نفتی در صورت صرفه جویی و مشکلات مرتبط با محیط زیست ناشی از مصرف غیر منطقی و ناکارای سوخت، بهینه سازی مصرف انرژی در کشور تبدیل به یک ضرورت شده است.

اجرای صحیح و اصولی برنامه های بهینه سازی مصرف حامل های انرژی که آثار آن در تمامی زیر بخش های اقتصاد ملی و بهبود محیط زیست ملموس است، در تأمین سیاست های راهبردی کشور در سطوح ملی و بین المللی نقشی تعیین کننده دارد. ضرورت و اهمیت انرژی در ساختار و ثبات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور از یک سو، و از سوی دیگر آگاهی از این نکته که منابع انرژی فسیلی در دسترس نسل کنونی پایان پذیر هستند، مبنای توجهات خاص و عمده در چند سال گذشته به انرژی بوده است. تشکیل شرکت بهینه سازی مصرف سوخت و همچنین سازمان بهره وری انرژی در کشور در این راستا بوده است. با نگاهی به آمار و اطلاعات موجود درباره فاصله شدت مصرف انرژی در ایران با کشورهای توسعه یافته، مصرف ناکارای انرژی در کشور بیشتر به چشم می آید.

ایران از لحاظ مصرف انرژی به منظور تولید کالاها و خدمات وضعیت مناسبی نداشته و جزء کشورهای با شدت انرژی بسیار بالا محسوب می شود. بر اساس اطلاعات آخرین ترازنامه انرژی، سرانه مصرف نهایی انرژی ایران در سال های ۹۲، ۹۰، ۹۱، ۹۳ به ترتیب ۱۴/۱۱، ۱۳۹۳، ۱۴/۳۴ و ۱۴/۵۶ بشکه معادل نفت خام بوده و در سال ۱۳۹۳ شاخص سرانه مصرف نهایی انرژی نسبت به سال گذشته روند صعودی به میزان ۱/۵ درصد داشته است. سرانه مصرف نهایی انرژی ایران در بخش های کشاورزی، خانگی، مصرف عمومی و تجاری، حمل و نقل و صنعت به ترتیب ۳/۱، ۱/۸، ۱/۵ و ۱/۴ برابر متوسط جهانی است. مقایسه سرانه مصرف نهایی انرژی ایران به تفکیک حامل های انرژی با مقیاس جهانی نشان می دهد که سرانه مصرف نهایی گاز طبیعی ۵/۶ و نفت خام و فرآورده های نفتی ۱/۶ برابر متوسط مصرف سرانه جهانی است. این امر از بهره وری پایین در بهره برداری، مصرف بالای انرژی و همچنین استفاده از کالاها و خدمات انرژی بر ناشی می شود. کل مصرف سرانه در کشورهای نظیر ترکیه، هند، چین و هنگ کنگ، پاکستان، آفریقا، ونزوئلا، کشورهای آسیایی غیر OECD (بدون چین) و منطقه خاورمیانه از ایران پایین تر است (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۵).

از مهم ترین دلایل مصرف غیر منطقی انرژی در بخش های مختلف کشور، بازده پایین فناوری های تبدیل انرژی و فرهنگ غیر صحیح مصرف انرژی است. علاوه بر آن، فرسودگی تجهیزات، قدیمی بودن فرایندهای تولید، عدم توجه به فعالیت های تحقیقاتی و پژوهشی در واحدهای صنعتی، استفاده از تجهیزات و لوازم خانگی با کارایی کم، فرهنگی ناصحیح استفاده از انرژی در بخش ساختمان و تکنولوژی های پایین خودروهای تولیدی را می توان بر شمرد.

توسعه پایدار توسعه ای است انسان محور و بر پایه دانش که با استفاده صحیح و بهینه از تمامی منابع و امکانات موجود و انجام برنامه ریزی و داشتن بینشی بلندمدت، با تأکید بر برنامه های اجرایی واقع بینانه تحقق می یابد. توسعه دانش عمومی و تخصصی، بهینه سازی مصرف انرژی و همچنین استانداردسازی مصرف آن در بخش های مختلف مصرف کننده از مهم ترین روش های کنترل مصرف حامل های انرژی و صیانت از سرمایه های ملی است.

۳-۴-۲. بهره وری برق

از میان انواع منابع انرژی، برق از اهمیت خاصی برخوردار است. مصرف برق، به عنوان یکی از شاخص های اندازه گیری سطح رفاه خانوار، در جهان با میانگین رشد سالانه ۲/۷ درصدی روبه رو بوده و این مورد در آسیا ۴/۵ درصد و برای ایران تقریباً دو برابر میانگین کشورهای آسیایی تحلیل شده است (قلی زاده و براتی، ۱۳۹۰). بر اساس اعلام بانک جهانی، از نظر مصرف برق، ایران نوزدهمین کشور پر مصرف برق در دنیاست.

متوسط مصرف هر مشترک خانگی در سال ۱۳۹۴، ۲۸۵۹ کیلووات ساعت بوده که نسبت به سال قبل ۳/۴ درصد افزایش داشته است. مقایسه این میزان مصرف برق با استانداردهای جهانی نشان می دهد که مصرف برق در کشور حدود ۳ برابر متوسط مصرف جهانی است. عوامل متعددی از جمله قیمت یارانه ای انرژی، رشد اقتصادی، اتلاف و مصرف غیر اصولی موجبات چنین رشدی را فراهم آورده است. در ادامه چند راهکار ساده جهت استفاده بهتر از انرژی برق را مرور می کنیم.

اولین گام در صرفه جویی برق، خاموش کردن چراغ های اضافی و استفاده از لامپ ها با بازده بالاتر مانند لامپ های فلورسنت است که نور سفید تولید می کنند و علاوه بر ایجاد نور بیشتر، انرژی الکتریکی کمتری را به گرما تبدیل خواهد کرد. یکی دیگر از راه های صرفه جویی

در مصرف برق، توجه به برچسب انرژی وسایل برقی و خرید وسایل برقی کم مصرف است. ضمناً به طور متناوب، باید وسایل برقی را بررسی و در صورت نیاز، آنها را در اسرع وقت تعمیر کرد. استفاده بهینه از لوازم برقی، راه حل مناسب دیگری است. به عنوان مثال، از باز و بسته کردن مکرر در یخچال و فریزر اجتناب و در صورت امکان، مواد غذایی مورد نیاز را در یک نوبت در داخل یخچال قرار داده یا از آن خارج کنیم. فاصله مناسب میان وسایل سرمازا و گرمازا را حفظ کنیم. به عنوان نمونه، از قرار دادن یخچال و اجاق گاز در کنار یکدیگر خودداری شود. در فصول سرد سال، با استفاده از درزگیرها و پرده، از میزان تلفات حرارتی بکاهیم و در هر زمان از پوشش مناسب آن آب و هوا استفاده شود. می توان به جای گرم کردن بیش از حد خانه از پوشش گرم بهره گرفت در کشورهای توسعه یافته دمای اتاق ها در زمستان بسیار پایین نگه داشته می شود و شهروندان با استفاده از لباس و پتوی گرم به امورات زندگی می پردازند. با تنظیم هوشمندانه برنامه روزانه، می توان در مصرف برق صرفه جویی نمود، مثلاً از تابش طبیعی نور خورشید برای گرم کردن خانه و نیز ایجاد روشنایی استفاده کرد.

۳-۴. اقتصاد دانش بنیان، خلاقیت و نوآوری

یکی از نقاط ضعف اقتصاد کشور پایین بودن میزان خلاقیت و نوآوری و ضعف فناوری بنگاه های اقتصادی است. در حقیقت، این مسئله اقتصاد و صنعت کشور را مصرف کننده فناوری های خارجی نموده است و این امر خود زمینه آسیب پذیری اقتصاد کشور را در برابر تحریم ها فراهم می نماید و سایر مؤلفه های اقتصادی را نیز تحت تأثیر قرار می دهد (جباری پور هریس، ۱۳۹۳).

اقتصاد دانش بنیان، نظام اقتصادی است که در آن، تولید و کاربرد دانش منشأ اصلی ایجاد ثروت محسوب می شود. به عبارت بهتر، اقتصادی که در آن تولید، توزیع و استفاده از دانش به عنوان عامل اصلی رشد، ایجاد ثروت و اشتغال زایی محسوب می شود. اقتصاد دانش بنیان نه تنها به عنوان یک نیاز اساسی برای کشورهای درحال توسعه نظیر ایران به شمار می آید، بلکه اجتناب از حرکت به سمت چنین اقتصادی، توان رقابتی را به شدت کاهش می دهد. اقتصاد مبتنی بر علم و دانش موجب رشد و توسعه پایدار جامعه و در نهایت تحقق اقتصاد مقاومتی می شود. نکته بسیار مهم این است که افزایش دانش به خودی خود نمی تواند منجر به رشد و تبلور اقتصاد دانش بنیان شود، بلکه نکته مهم به کارگیری دانش در استفاده از منابع اقتصادی به صورت مستمر و پایدار است. لذا باید این منبع استراتژیک به صورت اثربخش مدیریت شود. بر این اساس اکثر سازمانها برای دانش محور شدن، استقرار نظام های مدیریت دانش را در اولویت قرار داده اند. مدیریت دانش می تواند از طریق کاهش هزینه ها، افزایش سرعت پاسخ گویی و توسعه و رشد افراد، منجر به بهبود سطح عملکردی افراد، گروه ها و سازمان ها شود.

بانک جهانی از سال ۲۰۰۸ اقدام به انتشار گزارش شاخص های اقتصاد دانش بنیان در بین کشورهای عضو این بانک نموده است. بر اساس گزارش سال ۲۰۱۲، رتبه ایران از منظر شاخص های اقتصاد دانشی از بین ۱۴۵ شرکت، جایگاه نود و چهارم است. همچنین بر اساس ارزیابی بین المللی دیگری که توسط مؤسسه تحقیقات مدیریت دانش و سرمایه های فکری و شبکه جهانی دانش از سال ۱۹۹۸ و در قالب یک جایزه جهانی به نام MAKE بر گزار می شود، سازمان های دانشی برتر دنیا به صورت سالانه معرفی می گردند. این جایزه شامل هشت معیار اصلی است: فرهنگ دانش محور، رهبری، مدیریت نوآوری، مدیریت سرمایه های فکری، تسهیم دانش، یادگیری سازمانی، مدیریت دانش ذی نفعان و توان ارزش آفرینی از دارایی های دانشی. جدول شماره ۳، گزارش مقایسه این جایزه در سال ۲۰۱۲ است.

۵. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

در هر نظامی سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگی نقش آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه در یک ارتباط متقابل قرار دارند. بسیاری از صاحب نظران و اقتصاددانان معتقدند که بن مایه های اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی مردم بیرون می آید و برای اصلاح وضعیت اقتصادی باید ابتدا به دنبال تصحیح فرهنگ اقتصادی متناسب با ارزش ها در جامعه بود. امروز رسانه های غربی با تمام توان در حال پمپاژ دیدگاه ها و نظرات خود در خصوص سبک زندگی در جامعه ما هستند و بخش عمده ای از مشکلات کنونی نیز به دلیل همین هجمه رسانه ای و فرهنگی دشمنان است. در این میان به نظر می رسد که ظرفیت گسترده فرهنگ اسلامی در کشور در حوزه اقتصادی مورد غفلت واقع شده و حتی سبد خرید مردم نیز تحت القاءات فرهنگی مآبانه پر می شود. لذا می توان گفت تدوین یک بسته کامل از سبک زندگی اسلامی ایرانی و تبلیغ آن با ابزارهای رسانه ای مختلف در جامعه از نیازهای اساسی کشور است. تحقق اقتصاد مقاومتی صرفا با مشارکت مردمی امکان پذیر است. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم گردد که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت و مقاومت در کشور حس کنند، لذا باید کار فرهنگی عظیمی صورت پذیرد تا سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم گردد.

مطالعات و بررسی ها نشان می دهد مردم آماده همکاری برای توسعه و رشد کشورشان هستند ولی در ک کاملی از مصداق های اقتصاد مقاومتی در زندگی خود ندارند. در واقع نقش مردم در تحقق سیاست ها و برنامه های ابلاغی باید به صورت ساده و قابل لمس تر بازگو گردد. در این مقاله کوشش شده است تا وضعیت فعلی کشور و سبک زندگی مردم در زمینه مصرف، بهره وری و بهره گیری از دانش، بیان و نقش مردم در مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، افزایش بهره وری فردی و اجتماعی با تأکید بر مصرف بهینه آب و برق و اقتصاد دانش بنیان تبیین و راهکارهای مناسب جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی ارائه گردد.

پیشنهاد می گردد محققان، نویسندگان، مسئولان، رسانه ها و ... تمامی تلاش خود را در خصوص تعریف مصداق های عینی اقتصاد مقاومتی در زندگی مردم و تبیین آنها چون حفظ و نگهداری محیط زیست (جنگلها، کوه ها، حیوانات و ...)، بازیافت پسماندهای خانگی و صنعتی، مصرف انرژی (برق، آب و سوخت)، استفاده از انرژی باد و خورشید، استفاده بهینه از زمان (مدیریت زمان) و سبک زندگی؛ تقویت روحیه همدلی، کار گروهی و تیمی، تعصب به سرزمین و هویت خویش، تقویت روحیه خود کنترلی و مبارزه با فساد، تقویت روحیه خلاقیت و نوآوری، تقویت روحیه تلاش و کوشش جهت توسعه و پیشرفت فردی و اجتماعی، تقویت باورهای دینی و جهان را محضر الهی دانستن، به ویژه جهت نسل جوان و نوجوان و کودکان این سرزمین که آینده سازان آن هستند، به کار گیرند که با یاری خداوند متعال و افزایش آگاهی های جمعی و تغییر در نگرش افراد، سبک زندگی اسلامی اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم شود. به امید اینکه با وحدت و همدلی قدم های بزرگ تری در راه افزایش آگاهی های عمومی و بالا بردن فرهنگ استفاده بهینه از منابع، هوشمندانه کار و زندگی کردن که همان مفهوم واقعی بهره وری است و در نهایت توسعه کشور ایران اسلامی برداشته شود.

منابع

۱. اصغری، محمود (۱۳۹۳)، «خانواده و نقش آن در اقتصاد مقاومتی»، پژوهش های اجتماعی اسلامی، سال بیستم، شماره سوم (پیاپی ۱۰۲).
۲. آقارلی، زهرا؛ تیرگر، آرام (۱۳۹۴)، «بررسی الگوی بازیافت مواد در خانواده ها با عنایت به فرهنگ اسلامی، نشریه اسلام و سلامت، شماره چهارم.
۳. آقائی، فرخ (۱۳۹۴)، «راهکارهای طلایی کاهش مصرف آب»، مدیریت امور فنی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. <http://tosea.mui.ac.ir>.
۴. تابی، حمید؛ کوچیک زاده، سمیه؛ کوچیک زاده، اسماء، (۱۳۹۲)، «الزامات اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با الگوی سبک زندگی»، همایش ملی سبک زندگی در تمدن سازی نوین اسلامی، دانشگاه امام حسین (ع).
۵. جباری پور هریس، مجتبی (۱۳۹۳)، تبیین نقش و جایگاه شرکت های دانش بنیان در توسعه اقتصاد مقاومتی»، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران. <http://hiteciran.ir>.
۶. جواهری، حیدر؛ اسکندری، الهام (۱۳۹۵)، «جایگاه سبک زندگی اسلامی در اقتصاد مقاومتی»، کنفرانس جهانی مدیریت، اقتصاد و حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره.
۷. درخشان، مسعود (۱۳۹۱)، «اولین نشست اقتصاد مقاومتی: مبانی نظری»، پژوهشکده علوم انسانی دانشگاه علامه طباطبائی.
۸. دفتر مدلسازی و مدیریت اطلاعات اقتصادی معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی (۱۳۹۵). «برنامه ها و پروژه های اقتصاد مقاومتی با تأکید بر حیطه وظایف وزارت امور اقتصادی و دارایی».
۹. دهقانیان، حمید؛ خیری، حسن (۱۳۹۲)، تبیین شاخص ها و مؤلفه های سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی»، مجموعه مقالات همایش ملی سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی.
۱۰. سازمان برنامه و بودجه کشور، امور انرژی (۱۳۹۵)، «گزارش ارزیابی عملکرد قانون اصلاح الگوی مصرف».
۱۱. سرخه دهی، فاطمه، «اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب حمایت از تولید ملی»، مقالات تخصصی مدیریت و اقتصاد. شرکت ملی نفت ایران. www.notic.ir.
۱۲. سرخیل، حمید حبیبی راد، مهیار؛ خراسانی، نعمت الله (۱۳۹۴)، «سنجش کارایی و بهره وری مصرف آب تهران با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها»، محیط زیست طبیعی، منابع طبیعی ایران. دوره ۶۸- شماره ۴.
۱۳. سعیدی محمود آبادی، فاطمه سعیدی محمود آبادی، سوسن؛ عزیزی نژاد، بهاره (۱۳۹۴)، سبک زندگی اسلامی با رویکرد اقتصاد مقاومتی». اولین کنفرانس بین المللی علوم انسانی با رویکرد بومی اسلامی و تأکید بر پژوهش های نوین.
۱۴. شرکت مادر تخصصی توانیر (۱۳۹۴)، «آمار تفصیلی صنعت برق ایران ویژه مدیران»، <http://amar.tavanir.org.ir>.
۱۵. غضنفرنژاد، مرتضی، (۱۳۹۳)، «تأملی درباره سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی»، پایگاه تحلیلی تبیینی برهان، <http://borhan.ir>.
۱۶. غفارپور، داوود پورحاتمی، زهره (۱۳۹۳)، «اقتصاد مقاومتی، راهبردها و راهکارها پایگاه اطلاع رسانی حوزه»، <http://www.hawzah.net/fa/article/view/93728>.
۱۷. فروتن، طلعت، (۱۳۹۵)، «اقتصاد دانش بنیان راهکاری برای میل به اقتصاد مقاومتی»، ماهنامه امواج دانش، سال اول، شماره ۲.
۱۸. قلی زاده، علی اکبر؛ براتی، جواد، (۱۳۹۰)، «تحلیل عوامل مؤثر بر مصرف انرژی خانگی و برق مصرفی خانوار در ایران: با تأکید بر بهره وری انرژی»، فصلنامه اقتصاد و تجارت شماره ۲۵ و ۲۶.
۱۹. مقاتلی، نعیم؛ قاسمی، علی اکبر، (۱۳۹۵)، «رویکرد تربیتی اقتصاد مقاومتی در سبک زندگی و نظم و امنیت عمومی»، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بندر بوشهر www.bccim.ir.
۲۰. مزرعه فراهانی، سمانه. مزرعه فراهانی، سمیرا، (۱۳۹۳)، تحلیل نقش اقتصاد مقاومتی در پیشرفت ایران، ششمین کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران.